

Gúnyvers az erdélyi nemzetekről.

(1674.)

Az alább közölt gúnyvers (pasquillus) az erdélyi fejedelemség utolsó nemzedékéről szól s élesen jellemzi Apafi Mihály korát s abban a válságos időben az erdélyi három politikai nemzetet (magyart, székelyt és szászt) s a politikai jogokat nem gyakorló, de számot tevő többi erdélyi népelemet: az oláhokat, az Erdélybe befogadott bujdosó magyarokat s az itt élő kereskedő görögöket.

A gúnyvers többi részében a négy bevett vallásfelekezetet jellemzi az író, szintén nagyon élesen, satyrikusan, majd a fejedelemet, fejedelemasszonyt, a tanácsurakat, főurakat, főtiszteket stb.

A gúnyversnek utolsó része, mely egyes személyekről szól, régebb idő óta ismeretes (Komáromy Andor közölte a Történelmi Társaságban, 1888-ban, a Székely Nemzeti Múzeum levéltárában lévő töredékből). Az első rész, mely a nemzetekről és vallásfelekezetekről szól, eddigelé ismeretlen volt s az Apor-család altorjai levéltárában találtam meg s felvettem „br. Apor Péter verses művei és levelezése“ cz. munkámba, mely a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága kiadásában fog megjelenni, s a melyből mutatóványkép közlöm.

Az Apor-példány sem teljes, úgy, hogy elejét egy XVIII. századi kéziratgyűjteményből egészítettem ki, a melyet b. e. Kovács Gyárfás dásaknai plebánostól szereztem meg. Ebben a gúnyvers „*Imago veritatis*“ címet visel, de ennek meg a közepe (a vallásokról szóló rész) hiányzik.

A XVII. század végén és a XVIII. század elején eléggé ismeretes volt e gúnyvers, maga Apor Péter is idéz belőle híres

Metamorphosisában a férfias Bornemisza Anna fejedelemasszonyról két sort:

Kegyelmes asszonyunk fonók-varrókhoz láss,
Nem asszonyok tisztí ország-gubernálás.

Teleki Mihályról is szállóigévé vált az a jellemző két sor, hogy

Mihály is jól fűzte telekes boeskorát
Hogy Erdélybe szorúlt, áldja azt az órát.

Ennek a nagyon érdekes szatirának első részét (az erdélyi nemzetekről szólót) kívánom itt bemutatni, mely igen élesen jellemzi a kort, az egyes nemzetek hibáit, erényeit, karakterisztikus vonásait.

Imago veritatis.

Igen közel vagyon az utolsó óránk,
Majd eljő itilni amaz igaz bíránk,
Mégis csak úgy élünk, mintha mind jól volnánk,
Nem jut az eszünkbe, hogy jóra fordúlánk.

Kiki kedve szerént éli csak világát,
Nem hadgya elmúlni hejába virágát,
Mint vizet úgy iszsza az világnak jóvát,
Hogy fenn látja, örül, ragyogó csillagát.

Óh veszedelemre rohant esztelenség,
Szabadoson élő te nagy erőtlenség,
Talpig bűnbe merült óh nagy szemtelenség,
Talán azt itíled, hogy nem lát az Fölség.

Mindent lát igazán s igazán is itíl,
Császár, király, pápa, gróf uraktól nem fél,
Ez az világ tűzzel megég s még is nem fél,
Ily iszonyúságban szíved hát mit remél.

Mert azután visznek kemény számadásra,
Cselekedetidnek megvizsgálására,
Nem engednek napot az appellálásra.
Sententiát mondnak füled hallattára,

Bakoktól elválnak külön ott az juhok,
 Jámbortalanoktól távoznak jámborok,
 Az részegesektől tiszták és józonok,
 Megkülömböztetnek jóktól az gonoszok.

Kik példáson élnek, boldogságba mennek,
 Örökös társakkal Christussal örülnek,
 Kár, bú s ellenségtől, haláltól nem félnek,
 Mert örök életnek örökösi lesznek.

De az kiknek neve nincs élők könyvében,
 Kik visszafordúlva éltek életekben,
 Résztelenek lesznek az boldog örömben,
 Bevitetvén lesznek pokolnak tüzében.

Ki miatt szememből könyvem majd kiesordúlt,
 Hogy lelkek az jóról már gonoszra fordúlt,
 Megavult gonoszban testek is elborúlt,
 Még is nem érzi, hogy sorsa ily nyomorúlt.

Azért hogy mindenik vétkit kimondhassam,
 Pennám azért fogtam, hogy azt leírhassam,
 Az te szemeidnek láttára adhassam,
 És azt bizonyossággal te neked hadhassam.

Allocutio ad Hungaros.

Magyarság még eddig tied az regimen,
 De felőled rosszat mutogat az omen,
 Hogy rosszúl tanóltál, leszen majd examen,
 Nem tudom, honnét jó te neked solamen.

Erős végváraid mind másoknál vadnak,
 Ki kezdedben van is, nem tudom mint vadnak,
 Talán azokból is csakhamar kizárnak,
 Hát mit remélsz, a te gyermekid mit várnak.

Elhadtad az Istent, világot csak éled,
 Szentséges törvényét semmiben sem féled,
 Lelked rút fekélyét bizonynal nem érzed,
 Hogy elhadtad Istent, ő is elhagy téged.

Nines oly nyelv, ki bölesön előszámlálhatná
 Kevélységed mint van, azt úgy ki mondhatná,
 Világ eleibe rutságod adhatná,
 Elme is ninesen oly, az ki megfoghatná.

Gőgös vagy, kevély vagy, akaratod is nagy,
 Elromlott országod, mégis oly fennen vagy,
 Az spitzen vagy, mégis bátorságod oly nagy,
 Nem tudom, dolgodban kicsoda az hadnagya.

Igazság te tölled elköltözött régen,
 Hajléka nines közted, szállása az égben,
 Hamisság vett erőt az elfordúlt elmén,
 Jót nem látsz, mert hályog vagyon szemed fényén.

Hamisságban élni ugyan gyönyörködöl,
 Fényes köntösödben garral gőgösködöl,
 Hogy másnál szebbeeskén léphess erőlködöl,
 Ha fednek vagy intnek, azon berzenkedel.

Beszédedben vagyon nagy tökéletlenség,
 Trágárság, latorság, csúfos szemtelenség,
 Derék dolgot nem szól ifju, sem az vénség,
 Felső s alsó rend közt van rendeletlenség.

Nemes, paraszt s szolga az mint élhet, csak él,
 Mindent példájával gonoszra ösztökél,
 Edgyik az más után szüntelen keleptzél
 És ha törben ejthet, éles késsel metél.

Húz, von, praedál, kborl, teszen, a mit tehet,
 Hamissan ragadoz, veszen, a mint vehet,
 Potentiát patrol mindaddig, míg lehet,
 Kinek miként tetszik, mindent csak úgy követ.

Nines nálla senkire istenes tekintet,
 Özvegyet és árvát sanyargat, veszteget,
 Jövevént ha kaphat és jobbágygá tehet,
 Mint ökrét úgy hajtja, vagy inkább ha lehet.

Az szegény koldushoz irgalmatlan s kevély,
 Mint anaz kemény föld, kit megaszalt napfény
 Alamisnájokhoz ninesen soha remény,
 Tanács kérdeni is bár hozzája ne menj.

Ha tanácsot adnak, tallért adj érette,
Az közbenjárónak arany az gyepplője,
Ezek nélkül nincsen kormányos mestere,
Arany, nem igazság, hamisnak mentője.

Eredgy, légy orgyilkos, lopó és parázna,
Hamisan esküvő, lator és garázda,
Bár fel ítéltsél az akasztófára,
Megszerzik dolgodat, pénzért menj dolgodra.

Semmire egyébre, csak pénz gyűjteni jók,
Ha hallják parasztnak, hogy pénze vagyon sok,
Fogást fognak ahhoz, keringik mint sasok,
Azt ki síják riják, addig korog hasok.

Ha bő búzájok van, vékát kisebítik,
Ha módgyát tanálják, árrát öregbítik,
Büdös borokat is jobbágyokra vetik,
Ki ha el nem kél is, az árát megveszik.

Mint jámbornak hogy sok ő nyomorgatója,
Úgy gyilkos latornak vagyon párt tartója,
Csak sok pénztől legyen dombos az pungája,
Az lopót akasztják csak erszény szájára.

Nagy dolgok lopói szabadoson járnak,
Kis dolgok lopóit tömleczben bezárnak,
A kik szabadulást omét nem is várnak,
Azoknak testekkel hízódnak az varjak.

Háboruságszerző az békességesen,
Akaratos, kevély az szilígy esendesen,
Az hamis és álnok az igaz emberen,
Bolond uralkodik az elmés eszesen.

Ha ki az királynak vagy tisztnek panaszol,
Kiktől hogy sok gonoszt szenved, azokra szól,
Azok miá még több nyavalyája omol,
Megszídják és sokszor megütik jól hátúl.

Mert ha bársonya nincs, melyet előlhyújtson,
Bora nincs hordóval, kit ajándékozzon,
Sem arany sem tallér, kivel szemet dugjon,
A kit prókátorúl személyében hadgyon:

Füle hallására megleszen válasza,
 Nagy fennyn az deák kiáltya, s olvassa,
 Rövid nap ő dolgát ne is halogassa,
 Arra rendeltetett emberünk meglátja.

Óhajtván említjük régi Mátyás királyt,
 Országában mindent ki titkon megpróbált,
 Ha kiknek tisztekben lelt hibás akadált,
 Arra mindgyárt igaz büntetést is tanált.

Mentől alább esött országunknak, sorsa,
 Király, úr és nemes magát feljebb tartya,
 Mint kecske, ki farkát egyenessen tartya,
 Az ő büszkötségét mindennek mutattya.

Mint az király, főrend ám úgy fényeskodik,
 Mint főrend, az nemes is úgy tollászkodik,
 Mint nemes, az lófő is úgy berzenkedik,
 Paraszt is rendinél feljebb emelkedik.

Holott nagy vétekben vagy kicsin magyarság,
 Lát minden dolgokat mennyei méltóság.
 Ki ellen nem állhat böles tanács, okosság,
 Istentől küldetik rád bűnért pogányság.

Ad Siculos.

Óh nyavalyás székely, bizony téged szánlak,
 Mert fő s vicetisztek az hátadon szánlnak,
 Pharaho szolgálái sárgyurással bántnak,
 Téglá csinálással az pallérok rontnak.

Mert szintén utolsó spitzen vagy s jutottál,
 Nagy nyomorúságra elsőktől hányattál,
 Néha nyavalyádon bánkódoz s bánkóttál,
 Mojszes s Áron által nem szabadúlhattál.

Szabadságnak csak az palástyát viseled,
 Sovány földeidet nagy panaszszal éled,
 Huzás s vonás miatt Istened sem féled,
 Tisztek hogy rád ültek, bánattal szemléled.

Immár nagyobb részed jobbágyságra szorúlt,
Négy véka buzáért nagy inségben borult,
Két s három forintért csak a sok nyomorult,
Mustrai hópénzért kétszáz is elkorult (*igy!*).

Hát az, ki bitangot jól nem fizethetett,
Kaszálással estig nem kedveskedhetett,
Rókabőrrel tiszt házához nem mehetett,
Vont az ily magához igen nagy inséget.

Mert szép szabadságból esett az fogságban,
Bosszút űztek rajta s verték kalodában,
Mindaddig tartották az rabok házában,
Miglen jobbágy-lánczot vetettek nyakában.

Ha peniglen vagyon, ki magát bírja oly,
Hogy haládában vagyon egy kis sámoly,
Azon vadnak bizony, hogy abban essék moly,
Búzáin földében térjen ismét konkoly.

Hadakozó székely kevés vagyon immár,
Mert jobbágygyal tölt meg minden székely határ,
Az tiszt ő közöttök igen-igen kajtár,
Kit miben ejthet, nem kell ide több tatár.

Ha valahonnét egy phoenix támadhatna,
A ki sok rossz tiszttól jobbágyot foszthatna,
Szabadsággal székelt megajándékozna,
Gondolom, Istennek azon hálát adna.

Ad Saxones.

Második regiment a szászokra írják,
Mert sok erősséget s az pénzt is ők bírják,
Ha tatártól félnek, magok várban zárják,
Meg is lövöldözik, ha ostrommal víják.

Dicsérem ezekben én az egyességet,
Egymás között való szilígy emberséget,
Ritkán látnak köztök undok gyűlölséget,
Ha távul laknak is, látsz köztök egy lelket.

Ha valakit pedig törvényt nélkül bántnak,
Nemes vármegyére ők nem halogatnak,
Székekről táblára ők nem appellálnak,
Halogatás nélkül sententiát mondnak.

Igasságos törvényt mindeneknek mondnak,
Amaz Rabuláknak (*így!*) tallért ők nem adnak.
Sem szekeret sajttal, búzával nem raknak,
Hogy prokátoroknak házokhoz hordgyanak.

Nincs ott hamis menesség: nemes ember vagyok,
Nemzetségim nemes, nemzetségek nagyok,
Mit gondolok veled, rajtad én mit adok,
Paraszt vagy te s neked törvényt nem is állok.

Szegénnek, boldognak mind egy az törvénye,
Nagy úrnak és gurnak a mit mond az nyelve,
Meghallják és törvényt mondnak csak érdemre,
Nem is néznek ebben semmit ők személyre.

Csak hogy rajtok igen sok az húzás-vonás,
Sok giz-gaz nemesnek való postálkodás,
Dali kóborlóknak sűrű gazdálkodás,
Elviselhetetlen rajtok az adózás.

Ki miatt sok falut immár pusztán láthatsz,
Néhult pedig könnyen embert megszámlálhatsz,
Köztök sok sóhajtást s fohászkodást hallhatsz,
Sok pusztá kóházat közöttök mutathatsz.

Földvár Barezaságon majd pusztaságra jut,
Medgyesnél Paratély emberétől pusztult,
Apoldra szász helyett sok oláhság tódult,
Besztercze felé is sok majdon arra jut.

Kibeszélhetetlen dolog az az nemzet,
Hogy sok gondgya miatt csak hogy is evezhet,
Kire sok költséget hozza nemes nemzet,
Kegyes ember rájuk síró szemmel nézhet.

Sok szőlőköt kapál, de borát más issza,
Fele árán ura hordóستól elvonsza,
Rajtok sokat húz, von, semmit nem ad vissza,
Torkát nem töltheti sem Duna sem Tisza.

Nem pénzért, sem borért, róllatok ezt irám,
De hogy sok sanyarú dolgotokat látám,
Jó indulatomból rajtatok szánkodám,
És emlékezetre értetek ezt hagyám.

Ad Valachos.

Te róllad mit mongyak Dacusoknak fattya,
Istentől elfajúlt oláhság magzattya,
Ki az Havasallját magának foglalta,
Trajanus Erdélyből ki nem pusztíhatta.

Sok latorságidot ki mondhatná elő,
Ha nyelve Cicero volna, venne elő,
Még sem számlálhatná bőségesen elő,
Sem kéz olyan ninesen, ki írhatná elő.

Sok főrendet, nemest már kiirtottatok,
Gazdagot és szegént megfullasztottatok,
Uraknak házakot tü felpraedáltatok,
Jeles embereket sokat fogyattatok.

Sok főasszonyokat hadtatok tü árván,
Urokat megölvén, pénzeket praedálván,
Urokkal szolgálókat mind felmészárolván,
Szép maradványokat siralomra hagyván.

Járd meg ez nemzetnek faluját, hol lakik,
Gazdag, dús ő köztök elég tanáltatik,
Kévés vagyon oly, ki felől mondathatik,
Ez ifjúságában jámbornak tudatik.

Hanem az ki gazdag, a nagyobb lator volt,
Hogy latorság miá még fel nem akadott,
Érte nemes ura ispánnak sokat szólt,
Sokaknak gratia levelet írtak volt.

De az mellett köztök utat álló lator
Számatalan sok vagyon, fegyveres és bátor,
Még is az aranyat fitető (*így!*) prókátor
Mellelte felállván, azt mondgya, nem lator.

Azon kívül sok ökröt lopnak s teheneket,
Még megválogatták amaz szép szőkéket,
Ha el nem adhatták, levonnyák bőrököt,
Igy emésztik kárral szegény embereket.

Mindegy s mind másképpen másoknak tesznek kárt,
Mert az lopott marha nyomáért más határt,
Ha ki nem adhatták, megfizetik az kárt,
Mind csak jámboroknak ő latorságok árt.

Merő álnoksággal megrakodott nemzet,
Kit az jóság nélkül rút gonosság vezet,
Ha kinek nyelvére kent egy-egy kis mézet,
Az gyomrának adott lándsza ellenmérget.

Isten ismereti nincsen elméjekben,
Elfordult itélet vagyon értelmekben,
Se ispány, se király, se úr nincs Erdélyben,
Ki megzabolázná cselekedetekben.

Ad Hungaros advenas.

Bezzeg rossz szablyája volt Ali basának,
Utját be nem vágta Erdély országának,
Ne jöhettek volna látnia hazánkknak,
Lakták volna földét bár Pannoniának.

Mert miként szú az fát megőrli magában
Mint sáska gabonát megarattya nyárban,
Úgy fogyattad te meg Erdélyt hajvívásban.
Veszedelmes voltál az példaadásban.

Dicséred mindenba szép laktad földedet,
Emlegeted földi sok jövedelmedet,
Szájaddal suhajtod kies helyeidet,
Számlálod sok titkos búza-vermeidet.

De szájadban mint van, szívedben úgy nincsen,
Visszamehetsz, ajtód nem jár láncz-kilincsen,
Rizony nem váltanád el dolgod sok kincsen,
Az Varkutz udvara mindenteknek készen.

Istentelenséged hajta ki helyedből,
Még sem sokat vett ki te gonosz véredből,
De nem hagyhatsz hátra lator erkölcsödből,
Úgy is lesz, míg lelked ki nem fut testedből.

Mikor ide jövé, akkor rongyos valál,
Ruhádban jó foltot a szabó nem talál,
Szemedből néz vala ki a sárga halál,
Az erdélyi czipón már meghízaltattál.

Petersellyemben nőtt fel jó tejes anyád,
Ne félj hogy megszükülj, kapitányod Árpád,
Az praerogativát Erdélyben elkapád,
Búzáját és borát magadnak foglalád.

Nem jó volna fiak kenyerét elvenni,
Az Úr Christus mondgya, az ebeknek vetni,
Jó az jámborokkal jó kenyeret enni,
Nem jó gonoszokkal egy kunnyóban lenni.

Ki voltál hazádban, füleink hallották,
Nállunk ki vagy mostan, szemeink jól láttyák,
Mert miattad hazánk romlania szánnyák,
Kiért könyhullástól magok nem óhatták.

Istentelenségért hazád íteltetett,
Kegytlenségéért népe kiveretett,
Ki keresztyéneknek nyelvvel neveztetett,
De nevéhez illő gyümölcsöt nem termett.

Gyilkost hogy mentettél, lelked majd elszáratt,
Hány parázna lator, melletted megmaratt,
Húzó, vonó, fosztó, ki praedájért fáratt,
Minden gonoszságnak vére hol eláratt.

Hogy ha Diogenes hozzád elment volna,
Embert bár gyertyával ott keresett volna,
Nem hiszem, hogy kegyest sokat tanált volna,
Noha embereknek száma ott sok vala.

Kevély kegyetlenek az ott uralkodók,
Irigyek, gonoszok, buja hivalkodók,
Kész kenyeret evő, zabálló, tobzódók,
Hásártosok inkább s más javain hízók.

A szű amaz nagy fát úgy meg nem emészti,
Az moly a szép köntöst úgy nem vesztegeti,
Nedvesség az ruhát úgy meg nem senyveszti,
Rossz példa adásod mint Erdélyt megveszti.

Pannoniából jött amaz ördögatta,
Ördögatta lelkű Luciper fajzattja,
Irtóztató szókkal Istent káromolja,
Kiben vagyon szentség, ezt rettegve hallja.

A Szentháromságra ezerszer esküszik,
Egy igaz Istenről nem is emlékezik,
Közbenjáróról is ő elfelejtkezik,
Azokat, kik vallják, kövekkel kövezik.

Az egy igaz Isten előtt nem szaladsz el,
Ha felyhőben rejted is te magadot el,
Ámbár földnek túlján s víznek evezhess el,
Az Úrnak angyali ott is keresnek fel,

Utánad vonszod te az Úrnak ostorát,
Réánk is árasztod az nagy Úr haragját,
Kinek haragjának te érzed az lángját,
Mégis edgyitek is nem alázza magát.

Az csíkot lencsével igen tudod csapni,
Praelatusok előtt híven forgolódni,
Jámboroknak útját kivágni s bevágni,
Első szürke lóra ülven tudod csapni.

Az Pannonusoknak hidgyed nincs orczája,
Kevély, de szemtelen, vagyon csak pofája,
Fenn jár, de vakot is nem vet az koczkája,
Tisztet fitet (*igy!*) s annak a fazakát vájja.

Földeden termettek az ember-farkasok,
Termettek skorpiók, húskerengő sasok,
Jó cselekedetben ők mindegyik vakok,
Erdély őrizd magad, mert ostort vont rátok.

Ad Graecos pannigeros.

Hallottam görögök erejét s hatalmát,
Mert rá rontották volt Párisra szép Tróját,
Népét mind megölték, pusztán hatták várát,
Elvitték belőle szép híres Helénát.

Konstantinápolyt is tü építettétek,
Néppel és fegyverrel erősítettétek,
De Memhet császártól meg nem őriztétek,
Országról országra azért szellyettetek.

Hogy Erdélyben vattok, bizony igen bánom,
Országunk romlását érettetek szánom,
Ezüstöt, aranyát pusztítjátok, látom,
Elmémben sóhajtván, ezt csak vetem s hányom.

Egy jó pénz Erdélyben miattok nem marad,
Arany, tallér, ezüst ki kezekben akad,
Az erdélyiekre az vissza nem szakad,
Mely miá országunk pénze igen apad.

Olesó marhád miatt kinese fogy Erdélynek,
Ha mi ezüsti van valami szegénynek,
Nem viszik azt másnak, de görög legénynek,
Mikor Erdély búsúl, örül ő csak ennek.

Hasznos aknái is Erdélynek görögé,
Jövendőben félek ne legyen töröké,
Mert az, mint azelőtt mondták, hogy görögé,
Az örökség szerént bizony lett töröké.

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.